

ИВАН ВАЗОВ - „ЕДНА БЪЛГАРКА” „БОЖИЧКО, ЗАКРИЛИ ГО, БЪЛГАРИН Е...”

СЪЧИНЕНИЕ - РАЗСЪЖДЕНИЕ II ЕПИЗОД

Разказът „Една българка” е художествено пълноценно произведение, чиито достоинства му отреждат трайно място в литературната ни класика. Чрез образите на главната героиня и на другите действащи лица Вазов успява да проникне в дълбините на народната душа, проявяваща се с най-светлите и тъмни страни в историческо време, когато изборът на поведение е само с положителен или с отрицателен знак. Да се помогне на един отчаян бунтовник, откъснат от разбитата чета на Ботев, е подвиг, а безучастното дистанциране от драматичните събития, които са последица от поредния неуспешен полет към свободата - предателство.

В произведението е обобщен образът на българката като духовна опора на най-смелите, най-дръзките бунтари срещу робството. Заедно с майчиното си мляко, тя е закармила синовете си с непокорство, но умее да цени и защитава живота им всеотдайно, до пълно себеотрицание. Да се съхрани българското и вярата в доброто - това са основните подбуди, които карат баба Илийца да бърза „с утроена сила” към манастира, поела отговорността за спасението на два човешки живота. В отношението ѝ към съдбата на Ботевия четник се разкрива нравствената красота на тази обикновена и в същото време изключителна българка. Затрогващото милосърдие, чувството за майчин дълг и съзнанието за родова и религиозна принадлежност придават не само национална, но и общочовешки значима стойност на нейния образ.

Тези висши, ненакърнени от робството добродетели на българката са разкрити по художествено убедителен начин във II епизод от повествованието. По ретроспективен път, чрез спомена на героинята за преживяното, Вазов възстановява събитието, пропуснато в хронологичния ред на повествованието. Това е срещата ѝ с бунтовника в церовата гора. Композиционното решение на писателя дава възможност на читателя да вникне в богатството от чувства на баба Илийца, да вижда страданието през нейните очи, да прозре в смисъла на саможертвата на Ботевия четник чрез простонародно изречената, затова и толкова убедителна оценка: „... божичко, закрили го, българин е, тръгнало е за християнска вяра курбан да става”.

Особено дълбок е психологичният усет, с който Вазов мотивира решението на баба Илийца да направи всичко необходимо, за да спаси живота на бунтовника. Ето, пред нея изскача някакъв момък „в чудати опнати дрехи”, лицето му е „измахнато и бледно”. Първата му реплика е молба за хляб. Най-естествената човешка реакция в случая е уплахата, но тя е мимолетно проявление на слабост, защото при вида на страданието у старата жена веднага проговаря майчиното чувство. Подава на бунтовника сухите корички, останали в торбата ѝ - забравила е да вземе хляб. След инстинктивно про-явената доброта идва ред на съзнателните ѝ действия за спасението на момъка, когото вече е приела като свой син. Преценява трезво възможностите да го нахрани и укрие. „Ние сме християни” - казва баба Илийца, по-скоро, за да обнадежди търсеция помощта ѝ, отколкото да убеждава себе си в необходимостта от милосърдие. То е нейна същност. Едва по-късно, когато се отдалечава от мястото, в душата ѝ просветва надежда в по-личен план. Доброто поражда добро: „ Белки и бог се умилостиви и да поживи детето.” Проговаря и чувството за родова принадлежност, неразривно свързано с християнското ѝ съзнание. Абстрактната идея за спасението на човешкия род чрез Христовото жертвоприношение в мислите на старата жена придобива конкретни очертания — саможертвата „курбан” на бунтовника е „за християнска вяра” и за българска принадлежност. Не е случайна употребата на причастието „тръгнало” в среден род.

Непоследователността при употребата на формите за род в изречението създава впечатление за спонтанно бликнало майчино чувство. Така образът на баба Илийца по асоциативен път поражда представа за Св. Богородица - милосърдната майка, страдалката и покровителката на всички, изпаднали в беда.

Вазов приключва епизода с решението на всеотдайната българка да потърси помощ от игумена на манастира. Активността на нейното поведение е в пълно съответствие с неговата мотивация: „И тя бързаше сега с утроена сила, за да спаси, ако даде бог, два живота.“

Заради желанието си да направи „това добро“, баба Илийца преодолява изключително трудни изпитания, чрез които се градира и напрежението в разказа. Първата пречка — съпротивата на турските заптиета, е превъзможната с цената на унижението. Появява се второ, по-страшно изпитание - малодушието и страхът на отец Евтимий. Едва ли писателят е назвал случайно калугера става име. Във всеки случай народът ни помни от своята духовно-религиозна история един друг Евтимий, обединил миряните си, за да устоят срещу страшния удар, който ни сполетява с турското нашествие. Смесовото противопоставяне в III епизод е особено силно, защото надеждите на старата жена за съпричастие, убедеността ѝ, че принадлежи към единна в религията си общност, срещат отпор в бездушието и егоизма на един божи служител. Думите „Нали сме християни...“, изказани като съзаклятничество в името на доброто, у калугера предизвикват само реакция за самосъхранение: „Какво ще обаждаш и какви християни?“; „Страх и гняв се изобразиха по лицето на намръщения монах.“ В тази нощ светата обител - манастирът — спи, „глух и пустинен“, за болките и възжеленията на народа.

В контекста на творбата смислово се раздвоява и определението „луда“. От гледна точка на отец Евтимий, поведението на баба Илийца е безумие - с опасни за живота последствия. За Вазов и за читателя лудостта на героинята е насочена именно към съхранението на живота като най-висша ценност. Контекстовото значение на определението непрекъснато се разширява, достигайки до глобална обобщеност за епохата: не практично устроените, а „лудите“ създават положителните промени в историята.

Душата на баба Илийца в тази напрегната и драматична нощ е „изпълнена с тревога и безпокойство“, но не като проява на робски страх, а като грижа за възтържествуване на доброто. Нравствената ѝ воля да спаси „клетника“ предизвиква у нея неподозирана деятелна енергия. Смелата българка извършва подвиг, който граничи със свръхвъзможното за силите на една жена. Истинско чудо, обяснимо само с духовната ѝ сила, е това, че успява да освободи ладията, изваждайки кола, дълбоко забит в земята - „като закован“. Възхищението на писателя от решимостта и волята на героинята да доведе докрай благородното си дело прозира във всеки детайл от описанието на тази „страховита половинчасова борба“ и нейното „победоносно“ завършване, когато старата жена се тръшва на пясъка, „премаляла“ от физическото напрежение. Само няколко минути по-късно ладията, „непокорна на лопатата, неумело управлявана от селянката“, се понася по „мътните вълни“ на Искъра, приближавайки крайната цел на тези свръхчовешки усилия.

Затрогващи са грижите на баба Илийца за бунтовника, който вижда в тая непозната жена „своя майка, свой спасител, свое провидение“. Надпреварвайки се с времето, тя се стреми, колкото може, да облекчи страданията му, причинени от глада, студа, от раната му. Но истинската благодат на нейното присъствие момъкът чувства в безкрайната ѝ доброта, в готовността ѝ за саможертва, на която е способна само родната майка. На въпроса му къде ще се скрие сега, жената отговаря спонтанно и естествено: „Как къде? Ами у дома!“ И думите, и постъпките на баба Илийца доказват тезата на писателя, че ня-ма бариери пред порива на българката към доброто, пред чувството ѝ за майчин дълг. В душата ѝ отеква страданието на всички майки, създали живот, за да го хвърлят в огъня на борбата - пак в името на живота. „Защо ви трябваше вам, момчета? Тая пуста царщина тъй ли

се лесно разсипва!... Изтрепаха ви като пилци" - казва с болка и укор, но и с разбиране за този кървав „курбан“ за българското Вазовата героиня.

Отново, свръх възможностите си, Илийца се опитва да превъзмогне обстоятелствата: с дясната ръка, с която държи детето, поема и пушката, а с лявата подкрепя ранения бунтовник. Но времето напредва, разсъмва се. Да би имала крила, селянката би го взела, за да „хвъркне с него“. Когато става очевидно, че няма да успее, тя взема разумно решение: момъкът да се скрие в гората, а „помръкнало“ ще го намери на същото място. и в същия миг, като изпитание за издръжливостта на майчиното сърце, страшно и безмерно страдание връхлита старата жена при вида на безжизненото дете. За миг реално изживява смъртта му. Покрусата разтърсва душата ѝ. Не е по силите на майчиното сърце да се примири със смъртта, когато съхранението на живота се е превърнало в свята цел. Но страшната болка отстъпва пред вярата в доброто. Превъзможвайки „едно голямо лично нещастие“, от което е потресен и самият бунтовник, баба Илийца не забравя да му напомни заръката си. Тази върховна изява на нравствената воля на Вазовата героиня ѝ придава неизразима духовна красота.

Превратна и изменчива, съдбата предлага друга развръзка на събитията. Избрал най-достойния изход, Ботевият четник се самоубива, след като е прострелял Джамбалаза - предводителя на турската потеря.

В епилога Вазов дава кратка информация за събитията, хронологично отдалечени от централното повествование. Чрез нея писателят осмисля и утвърждава доброто, което баба Илийца е имала огромно желание да направи. Тя е вярвала, че оздравяването на внучето ѝ се дължи именно на това желание за добро.

Трагичният край на бунтовника е балансиран със светлия Вазов оптимизъм, свързан с бъдното. Свободата е извоювана, внучето на баба Илийца сега е „здрав левент“ - майор в царската армия. „Курбанът“ за християнската вяра не е бил напразен. Свободата метафорично се свързва с „ден“ и „живот“, пораждайки обобщен смисъл на „добро“. А за това добро си е струвала „лудостта“ на Ботевия четник и на баба Илийца, избрали самоотверженото поведение в едно тревожно и смутно време.

Със силата на смисловите и емоционалните внушения разказът „Една българка“ продължава да въздейства върху гражданско-патриотичните и човеколюбиви чувства на читателя, а образът на баба Илийца апелира за утвърждаване на най-ценното у българката - онова, заради което доброто от абстрактна идея се превръща в деятелна и градивна енергия.